

МІЖ БУТТЯМ І НЕБУТТЯМ Маріїним не утворився простір. Його заповнили її картини, дивоптиці і дивосвіт. Митець не вмирає: у людську пам'ять переходить його творіння. А вона стоголосо розриває душу та крає серце і дає змогу хоч у споминах побути з великою Марією.

От і йду калиновими мостами пам'яті у Болотню, де її і мої корені одного родоводу. І знову бачу письмо і чую лунке значуще слово Марії Овксентіївни.

Скільки живе пташка, - перепитала у невістки Каті Марія Овксентіївна. І швиденько, не дочекавшись відповіді, мовила стиха і поволі: "Скільки яка. Он учора на нашій калині бачила птичку дивну. А може вона мені привиділась: таку колись я на лужку біля річки бачила. Летіла - летіла, так ясно її крила було видно. Потім стрепенулася, з рівного лету враз збилася - миттю вверх. Лиш пір'я зронила. Я за ним біжу, а знаєте який у мене біг? Воно ж немов засвітилося синім, аж фіолетовим цвітом, закружляло і впало..."

На самий край бережка. Місце, до якого вже неодноразово приходила Марійка, щоб надобати з різнокольорових земляних твердих смужок глею. Це були перші фарби дівчинки. Звідси й почалися її дитячі творчі університети.

А сталося це років з 80 тому, коли дар Божий і Талант прокинулися у естві маленької хворобливої дівчинки з невеличкого села на поліській землі. Зі звичайного поліського болота з однойменною річечкою Болотня випурхнув пташкою його величності Геній світового мистецького рівня. Так давно це було. Тоді у тихому сільці цьому жили лиш кілька родів: знані на все Полісся ковалі, мельники і музики. Сюди приїжджали здалеку і пшеничку для великодного печива змолотити, і коней перед далекою дорогою підкувати, і музикантів на весілля запросити...

Дужі корені родоводу Маріїного намічно вжилися в землю від одного з них Вождаснків або просто - Вождів. Марія Овксентіївна діда свого пам'ятала - кремезного, дужого красеня, якого не брали ні роки, ні хвороби, ні робота в полі. І в сімдесят з гаком, а може й вісімдесят, його мудрої голови ще сахалася сивина. Як галчине крило були чуприна, брови і вуса. У лісі він був першим мисливцем, в господарстві - владикою, у селі - радником. Царем називала його київська знать, яка приїжджала у Болотню на розваги - щоб вполювати дичини всякої, рибки наловити, грибочків назбирати. Тоді на раду дід збирав усю сімейку і влаштовувалась "вождаснська толока". До приїзду гостей вже було все підготовлено.

Під час цих "вищих" курсів пізнання світу вона всотувала в себе сутність природи, починала бути з нею мудрим одноступенем і розумним опонентом, а відтак її перевтілювачем в образи. В уяві дівчинки народжувалося диво. Вигравати вони почало у малюнках на комнинах, припідках, грубах. Пензликом послужила тонесенька щіточка з духмяної поліської трави, з якої господарки ще й тепер роблять щітки, щоб білити в хатах. Марійка спочатку в себе піч розмалювала, потім - у сусідів, родичів. А напередодні Великодня і Михайлового дня, коли в Болотні храм відзначають, дівчинку один за одним запрошували причепурити оселю вже й далекі родичі та односельці.

Таланту сховати не можна. Про розписи Марії заговорив Іванків згодом, і до Києва луна дійшла. Професійна художниця зі столиці Тетяна Флору підтримала жевріючу іскорку великого світу Приймаченко. Вперше в житті картини Маріїні були представлені на одній із виставок у Київському державному музеї народного декоративного мистецтва. Як пізніше згадувала Тетяна Флору, до дивовижних, виконаних на звичайних листках зовсім неякісного ватману, картин підходило і затримувалося значно більше відвідувачів музею, як до великих монументальних полотен. Від робіт Приймаченко заясніло на Україні. Згодом першим шанувальником М. О. Приймаченко довелося зустрітись зі ще одними веселковими експонатами - тареллями, горнятками, розмальованими неправдоподібними звірями і казковими квітами. На запрошення співробітників Київської лаври Марія Овксентіївна не могла відмовитись і там займалась розписом керамічних виробів. Так вона познайомилась з багатьма обдарованими людьми України, щедро наділеними талантом у різних видах декоративного і прикладного мистецтва.

Саме в Києво-Печерській лаврі М. О. Приймаченко пізнала творчість Пабло Пікассо: довго розглядала листівки з його картинками, бачила у них великого майстра і відчувала в образах і кольорах картин "Мати і дитя", "Дівчинка на кулі",

Вперше її іменини ми відзначаємо без неї. Навіть вірити не хочеться, що, увійшовши у світлицю будинку Приймаченків, на моє привітання не озветься приязно і не перепитає: "Катре, це ти?" Марія Овксентіївна. Ніхто в світі мене так не називав по-древньому, як вона. Оце старовинне найменування, для мене - як Боже знамення, від якого долею віє. Вона вміла читати Долю у людей, філософськи переносила її у дивосвіт Суті, Буття, Добра, Безсмертя. Такими були і є картини М. О. Приймаченко. Філософськи осмислені, інтуїтивно перевтілені образами надприродними. І стали вони на перехресті тисячоліть символами української вічності.

Марія вже відчувала, що скоро вирушить у засвіти доли. Але не знала того дня, 18 серпня 1997 року, коли серце її, здорожившись мирською суєтою, змовкне і тихесенько-тихесенько череду її років поженуть такі ж погоничі - провидці великої сили і суті митця, як сама, за обрій - Пікассо і Параджанов... І в засвітах велика Мати України також потрібна...

ДО 90-ЛІТТЯ НАРОДНОЇ ХУДОЖНИЦІ УКРАЇНИ МАРІЇ ПРИЙМАЧЕНКО

К Р И Л А

До останніх днів свого життя народна художниця не полишала малювання.

"Війна" і "Мир" неповторне і рідне.

Я взяла кольори для своїх картин від сонця і неба, від всього всесудного і прекрасного на землі, і від Пікассо, - скаже потім Марія Овксентіївна, згадуючи ці незабутні місяці перебування у майстернях Лаври. Марія і Пабло до вершин свого таланту йшли тільки їм видимою дорогою, дарованою Богом. Їм судилося творити в один період розвитку суспільства, але не судилося зустрітись. Ось його оцінка таланту художниці: Як Матері, як Богині я зацілував би руки Марії Приймаченко...

Перед нею, генієм українського народного декоративного розпису, у повному і переносному розумінні цих слів, ставав на коліна і великий художник зі світовим іменем Сергій Параджанов.

Він був у мене, - розповідала Марія Овксентіївна, - і до того, як потрапив у в'язницю, і після визволення з неї. Посадили птаха в клітку, щоб літати не міг... Після неволі до мене приїхав.

Він привезе і покаже їй свої "Тіні..." (так Параджанов називав створений ним кінофільм "Тіні забутих предків"). А вона порадує його, та й увесь світ, серією нових картин "Людяма на радість".

Вже коли його не стане, на покуті в її світлиці, поряд з іконою Матері Божої, з'явиться колаж (виконаний художником Прокурнею) із зображенням їх обох серед святих апостолів.

Щоранку, - згадувала Марія Овксентіївна, - як прокинусь, помолюсь Богу і йому низько вклонюся, привітаюся. Він розспав у моїй хаті багато сонця і квітів, он ще тримає їх у руці. Але не встиг віддати... Завжди, приїжджаючи, Параджанов дарував мені квіти.

Нижніх пастельних кольорів троянди, яскраві чорнобривці, синьозорі волошки - коли які. І здебільшого сонцесайні, що все життя оточували Марію Овксентіївну. І такі, як на городи в неї росли, і за селом, і біля крилиці.

Мало хто знає історію цієї криниці. Мало кому відомо й те, що родина Приймаченків у сватах з родиною Ходимчуків з Кропивні Іванківського району. Що рідний брат Валерія Ходимчука Леонід жонатий на племінниці Марії Овксентіївни Катерині. Цю криницю викопав для Приймаченків Валерій Ходимчук (оператор, який чергував у трагічну ніч 26 квітня 1986 року на четвертому енергоблоці Чорнобильської АЕС і першим заги-

нув на ліквідації невідомої досі у цілому світі радіаційної пожежі).

Чорнобильська трагедія стрепенула серце Марії Приймаченко. І першу свою картину, датовану травнем 1986 року, з Чорнобильського циклу художниця присвятила Валерію Ходимчуку. На ній зображено його матір, Анну Ісааківну. Стоїть вона у чорному ореолі горе-птахів і сліпучо-червоних язиків не квітів, а немов полум'я, і чекає на сина. Над четвертим енергоблоком Чорнобильської АЕС, широко розпростерши крила, ширяє жажливий птах-біда. І підпис під картиною: "Четвертий реактор - пам'ять народу назавжди. А матерям - велика печаль".

Смутком і жалобою наповнилися всі подальші твори Марії Приймаченко. І проникливі мудрі підписи під ними бентежать серце, змушують зосередитись, зупинити думку, подумати: "Хто пожежі не знає, той жалю не має". Наче народна приповідка. Або: "Ця пташка літає, свого сина шукає. А його ніде немає. Його тіло розлетілось по всій Україні".

В інших картинах прості побутові картини з чорнобильського життя у зоні відчуження Марія Овксентіївна дещо скрашує яскравими фарбами і ставить під ними веселі підписи. "Як у Чорнобилі було горе, дід корову пас біля четвертого блока. Поботував їй ноги, роги і навіть хвоста. А корівка травичку шукає і нікого не слухає".

Вже через кілька років мені довелося зовсім випадково бути в Ілліничках, селі, розташованому майже поруч з Прип'яттю, познайомитися з цим літнім чоловіком. Це був дід Роман, колоритна і романтична людина. Після квітня 1986 року він жодного разу не виїжджав із зони відчуження. Саме про нього у народі ходили смішні і надто гіркої правди зонної перекази.

Ії картини по-доброму дивують і спантеличують світ. Хіба є у природі триголові звірі, чи дивовижні, у бісері квітковому, Жарптиці. У Марії їх - безліч. Так вона виносила мрію, що Україна має здолати найнебезпечнішу катастрофу ХХ століття. Сприяла цьому духовно, пишучи картини. Її непокоїло риторичне запитання: "Хіба зможе наша молода держава без допомоги інших країн світу сама здолати всепланетарну катастрофу?!" Його вона кидала у світ все новими й новими картинками, щоб він прислухався, змилувався і не був байдужим до біди чужої. Вона повз неї ніколи в житті не проходила.

«СПІВЦІВ БАГАТО. АЛЕ ДАЙТЕ МЕНІ ДОЛЮ».

Едіт ПІАФ.

Світлимий й сумнимий, мрійливо-сонячними і бентежними здаються тепер вікна її оселі. Вже кілька років вона не могла через невблаганні недуги ходити по надвірку, як сама говорила Марія, і через ці невеличкі шибочки не переставала бачити світ: її талантові, як і кільком десятиліттям тому, продовжували вклонятись Париж, Нью-Йорк, Прага, Монреаль, Торонто, Гамбург... Тут останнім часом були влаштовані виставки її творів. Ні! Не тільки тепер, вони й не переставали дивосвіт простої і мудрої Марії.

Вона ніколи не тішилася славою. Лаври її пожинали інші. На державну премію довелося побудувати невеличкий дім. Долаштовували його ще й після того років з десяток коштів не було...

Звичайно, інший на її місці продавав би картини. Вона ж ніколи не торгувала своїми роботами, скромно оцінюючи їх моральну цінність: "Як Бог дав, так і маюю...". Хоч біля неї добряче гріли руки, безсоромно торгуючи мистецтвом зірки першої величини, чие ім'я внесене до "Всесвітньої енциклопедії мистецтва".

У всьому світі влаштовували виставки творів Марії Приймаченко, та на жодній з них вона не була присутня. І тільки в останні роки життя в Києві був заснований фонд Марії Приймаченко, і ентузіасти його зробили чудову справу - почали збирати кошти на створення на батьківщині великої майстрині пензля її музею.

А знову ж-таки прижиттєво? Як часто у неї не вистачало фарб і звичайного ватману, як часто "не дотягували" Приймаченки від пенсії до пенсії, як тяжко переживала художниця зими також у часті нетопленій хаті. Звичайний радіоприймач, і той говорити починав, коли мали прийти "великі гості". Ви ж знаєте, як у нас уміли "шанувати"... Людина, талант якої літає світом більше як півстоліття, і літатиме вічно, у наш час жила у болоті. Більшість свого існування на Землі напівприкованою до ліжка, яке стояло у невеличкій кімнаті за піччю. Боляче, що у нас так є й досі, що з-за тієї печі дивився у світ Геній, а ми своїми байдужими вчинками і безпритурним блюзнірством скорочували цьому Генієві життя, добре знаючи, що таланти народжуються раз у сто років, а вмерти можуть за мить.

... Її хоронили на Спаса. Таку праведну смерть треба заслужити, - кажуть у народі. Вона прийшла на цей світ на Різдвяні святки, як увійшли у буття на них Володимир Сосюра, Василь Симоненко, Василь Стус... Лицарі духу українського і лірики душі народної. Її несли на старезне кладовище, між дуби могутні і могили предків... І був тихий-тихий і теплий день. Вона збиралася у вічний вирий. Та з нею прилетіли попрощатися багатенно ластівок. Як розіп'яті серця її картин, зайняли всі дроти навколо оселі. Такого сумного веселля вони на подвір'ї Приймаченків ще ніколи в житті не влаштовували... І сонце над Болотнею того дня заходило сумно. Ще мить - і, здавалося, скельця наповнених шестерть кар'єрчиків за Болотнею, переповнить остання крапля сліз усього живого, що процвіло з великою майстринею. Але дивні птахи з її картин, Фенікси нового світу, який вона творила, принесли нам новий день і вічну пам'ять про неї, і нові побачення, з яких вона, як свого сина Федора, теж знаного у світі художника, давно поставила на крило...

Катерина ВОЛОВИК.